

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Кащук М.Г.

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті виокремлено основні принципи реалізації завдань правового виховання старшокласників у другій половині ХХ століття, а саме принципи партійності, науковості, правдивості, зв'язку правової інформації з її практичною реалізацією в повсякденному житті, диференціації та індивідуалізації, педагогічного оптимізму. Обґрунтовано їх важливість у формуванні правової культури і правової свідомості старшокласників. Розглянуто школу як один із найважливіших соціальних інститутів для формування правомірної поведінки особистості. Наведено ряд чинників, спрямованих на необхідність правового виховання молодого покоління в душі поваги до закону. Особливу увагу приділено такій формі правових заходів як лекція та її особливостям.

Ключові слова: правове виховання, правова свідомість, правова культура, принципи правового виховання, старшокласники.

Постановка проблеми. Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави, розвиток громадянського суспільства передбачають відповідний рівень політичної свідомості та правосвідомості громадян, їх правової культури, законотворчості. Саме тому в державних освітніх документах (Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності) одним із пріоритетних завдань визначається формування та розвиток правової культури та правосвідомості молоді, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як суб'єктів громадянського суспільства.

Необхідність правового виховання молоді зумовлена низкою чинників. По-перше, неповнолітні і молоді члени суспільства перебувають на стадії переходу до соціальної зрілості, до самостійного життя, до здійснення соціальних функцій у повному обсязі. По-друге, в їх поведінці відображаються вікові особливості інтелекту, волі, емоцій тощо. По-третє, молоді часто займає становище «підопічних» не лише до закінчення навчання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, але й далі сім'я продовжує опікуватися нею через майбутню невизначеність, невлаштованість, пов'язаних з економічною кризою, яку переживає країна. Своєю чергою, таке звання до ролі «підопічного» негативно впливає на здатність молоді людини самостійно приймати рішення у будь-якій складній ситуації і правильно діяти.

Перелічені фактори спричиняють недостатнє вміння учнів старших класів визначати істинне значення того чи іншого факту, дати його правильну оцінку, протистояти негативному впливу мікросередовища, і власне тому обґрунтовують необхідність правового виховання молодого покоління в душі поваги до Закону.

Означені проблеми потребують не лише розробки нової, сучасної стратегії формування правової культури та свідомості молоді, а й ретельного вивчення наявного історичного досвіду. Наголосимо, що саме у практиці роботи шкіл та позашкільних закладів другої половини ХХ століття питання правового виховання та формування правової культури школярів були особливо актуальними. Саме на школу, як один із найважливіших соціальних інститутів для формування особистості, поклали особливий обов'язок закласти в учнівській молоді такі правові знання, уявлення та переконання, які на все життя стали б основою для їх правомірної по-

ведінки. Тому нам видається цілком доцільним детальне дослідження розглянутих питань з метою використання раціонального досвіду їх розв'язання у практиці сучасної української освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового виховання давно були предметом ретельного дослідження українських педагогів. Різним аспектам означеної проблеми присвячені праці Г. Васяновича, О. Помегун, Р. Русинової, О. Скакун, С. Сливки, О. Татаринцевої [6], Н. Ткачової [8], М. Требіна [9], О. Удалової, М. Фіцули [10], в яких чільне місце посідають питання формування правосвідомості та правової культури особистості, її морально-правової відповідальності, а також обґрунтовується необхідність поширення правових знань серед школярів із метою розбудови громадянського суспільства. Однак основні засадничі ідеї практичної реалізації правового виховання у другій половині ХХ століття залишаються ще недостатньо дослідженими.

Метою нашої статті є виокремлення основних принципів реалізації завдань правового виховання старшокласників у другій половині ХХ століття, а саме принципи партійності, науковості, правдивості, зв'язку правової інформації з її практичною реалізацією в повсякденному житті, диференціації та індивідуалізації, педагогічного оптимізму.

Вклад основного матеріалу. У другій половині ХХ століття правове виховання стає частиною цілісного педагогічного процесу – науково оформляється його необхідний інструментарій, ведеться активна підготовка фахівців до роботи у цій царині. Система правового виховання, яка сформувалася в означений період, охоплювала «лекційну пропаганду, народні університети правових знань, постійно діючі лекторії, юридичні консультації на громадських засадах, вечори запитань і відповідей з правової тематики, дні, декади і місячники пропаганди правових знань, правове навчання молоді, що навчається, і тієї, що працює, виступи юристів у пресі, на радіо і телебаченні, видання науково-популярної юридичної літератури» [4, с. 75] та базувалася на низці основоположних принципів, які забезпечували її ефективність.

Засадничим принципом правового виховання молоді, який визначав ідеологічний характер правової пропаганди, підхід до висвітлення будь-якої правової події в досліджуваній період, був пріоритет партійності. Тогочасні ідеологи були переконані, що «норми права, які відображають в умовах соціалістичної всенародної держави волю всього народу, з метою зміцнення законності потребують розкриття їх класового характеру, їх об'єктивних

закономірностей» [3, с. 36]. Тому вони вважали необхідною умовою правового виховання з'ясування суспільної необхідності і соціальної значимості кожної правової норми, її впливу на розв'язання завдань комуністичного будівництва. І власне принцип партійності у правовому вихованні давав змогу реалізувати його мету – прищеплення молодому поколінню відповідального, усвідомленого ставлення до норм радянського права.

Ще одним важливим принципом реалізації правового виховання молоді є науковість. З огляду на те, що завданнями правового виховання в досліджуваній період проголошувалися розповсюдження юридичних знань, виховання соціалістичної правосвідомості та підвищення правової культури, то необхідною його умовою поставала наукова обґрунтованість положень правової пропаганди. До того ж принцип науковості передбачав наукову обґрунтованість засадничих положень не тільки у сфері марксистсько-ленінської теорії права, а й в інформованості про конкретні норми законів та практичні аспекти їх застосування [3, с. 37].

Із принципом науковості найтісніше пов'язаний так званий «ленінський принцип правдивості», під яким розуміли достовірність інформації, на якій базувалася правова пропаганда [3, с. 38].

Не менш важливим підґрунтям правового виховання старшокласників був принцип зв'язку правової інформації з її практичною реалізацією в повсякденному житті, привчання школярів до соціальної оцінки своїх учинків, який певною мірою визначав його основоположні завдання і методичні аспекти втілення. Тут особливо рельєфно простежувалися можливості впливу правової пропаганди на розв'язання практичних завдань зміцнення радянського правопорядку. Реалізація цього принципу передбачала не абстрактні знання, відірвані від життя, а безпосередньо пов'язані з аналізом та узагальненням процесів дійсності, що зі свого боку передбачає більш прикладний характер змісту і внутрішньої структури конкретної правової норми. Однак, як зазначали тогочасні науковці, будуючи правову пропаганду на фактичному матеріалі, необхідно врахувати думку видатного ідеолога комунізму Ф. Енгельса про те, що не можна конструювати зв'язки і вставляти в них факти, а потрібно вибудовувати їх із фактів, а знайшовши, доводити (наскільки це можливо) шляхом дослідів [3, с. 39].

Ефективним прийомом реалізації аналізованого принципу вважалося використання прикладів з учнівського життя: як справедливо зауважувалося, при розгляді фактів, що не стосуються життя учнів, в останніх виникає уявлення, що закон регулює лише якісь серйозні, суспільні значні події. Звідси – поблажливе ставлення багатьох старшокласників до пропусків уроків, до хамства і хуліганства однолітків за місцем проживання і в школі, до випивок; масове порушення ними «Правил» для учнів у школі і громадських місцях [5, с. 6].

На основі даних тогочасних досліджень можемо стверджувати, що одним з головних недоліків в організації правового виховання старшокласників була відсутність системності і диференційованого підходу. Епізодичність правових заходів (лекцій, доповідей, бесід про право тощо), інколи невідповідність віковим та індивідуальним особливостям та інтересам старшокласників, відсутність між цими заходами тематичного зв'язку часто позбавляли ефективності процес правового виховання у школі. Тому науковці закликали до створення циклів лекцій і бесід з правового виховання, об'єднаних спільною тематикою, які б проводилися

організовано і планомірно, відповідно до навчальних програм і планів [5, с. 5-6].

Серед основних вимог до проведення лекцій і бесід з правового виховання визначалися відповідність інтересам, потребам та рівню розвитку старшокласників. Адже якщо розрив між змістом лекції чи бесіди і рівнем знань учнів буде занадто великим, то ефективність таких заходів вважатиметься мінімальною. Фахівці закликали при підготовці до цих форм правових робіт обов'язково враховувати вікові особливості аудиторії, загальноосвітню і винятково правову підготовку слухачів [5, с. 15-16]. Бо вільна і правильна орієнтація у сфері правових стосунків можлива лише за умови, що особистість глибоко розумітиме соціальну природу права, знатиме його основні принципи і положення [5, с. 12]. Правові знання, отримані у процесі правового навчання у школі, повинні сприяти правильному розумінню суспільних явищ, розвитку соціальної активності молодих громадян, дати можливість правильно орієнтуватися у житті, визначати межу між дозволеним і забороненим, обирати законні шляхи захисту особистих прав та інтересів, розвивати вміння застосовувати їх у навчальній, подальшій трудовій, громадянській діяльності, а не лише зводитися до заучування теоретичних знань основних положень права та його галузей.

Проведення лекцій із правової тематики потребує певної підготовчої роботи як власне лекторів, так і класних керівників, шкільної адміністрації. Перш ніж запрошувати когось виступити з лекцією, необхідно бути впевненим у його педагогічній майстерності і лекторських здібностях, а потім проінформувати лектора про шкільні справи, про порушення дисципліни і правопорушення, що здійснюються учнями цієї школи. Заздалегідь дізнавшись про такі факти, лектор матиме можливість пізніше використати деякі з них у своєму виступі [5, с. 15].

Слід мати на увазі, що лекції з правового виховання характеризуються деякими особливостями. По-перше, вони не мають бути винятково писаними або зводитися тільки до коментування і деталізації правових норм. Потрібно широко використати приклади з тих сфер життя, які близькі і зрозумілі старшокласникам. У цьому плані найбільший інтерес становлять лекції тих працівників правоохоронних органів, які широко використовують місцевий матеріал.

По-друге, не можна перетворювати лекцію у висвітлення питань боротьби зі злочинністю або у хроніку сенсаційних подій. Це, зі свого боку, може призвести до спотвореного уявлення про незадовільний стан правопорядку в країні і заподіяти непоправних збитків справі виховання. Потрібно використати, передусім, позитивні приклади, навчати школярів на зразках правомірної поведінки.

У лекціях на кримінально-правові теми, яких найбільше читають старшим школярам, неприпустимо захоплюватися прикладами конкретних злочинів і детальним їх описом. Хоча зовні такі приклади видаються дуже цікавими, фактично вони приносять не стільки користі, скільки завдають шкоди слухачам, бо знижують рівень їх правосвідомості, збагачуючи пам'ять негативними фактами [5, с. 16-17].

Тогочасні дослідники справедливо наголошували на необхідності вести виховну роботу з опорою на позитивних прикладах, здатних пробудити соціальну активність, прагнення наслідувати кращі зразки поведінки. Приклади позитивного ставлення до права, до закону, факти самовідданості і саможертвності у боротьбі проти правопорушників мають зайняти належне місце в лекціях із права.

З огляду на форми проведення правове виховання неодмінно має задовольняти таку вимогу, як емоційність. Це важливо передусім тому, що відповідні емоції створюють передумови для інтенсивної інтелектуальної діяльності і, на думку психологів, значно підвищують здатність учнів сприймати навчальний матеріал (на 30-40 відсотків, і навіть більше). Тому стимулювання позитивного емоційного ставлення до інформації, що повідомляється, сприяє кращому її засвоєнню [5, с. 5-6].

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел у рамках проблеми правового виховання старшокласників дає підстави нам стверджувати, що у другій половині

XX століття формується система правового виховання, науково оформляється його педагогічний інструментарій, ведеться активна підготовка фахівців до роботи у цій царині. Правове виховання стає частиною цілісного педагогічного процесу, а реалізація його завдань базується на дотриманні основоположних принципів (партійності, науковості, правдивості, зв'язку з життям, диференціації та індивідуалізації, педагогічного оптимізму), які забезпечували його ефективність. Подальших досліджень потребують питання деталізації проблеми педагогічного інструментарію правового виховання, а також визначення його особливостей щодо старшокласників тощо.

Список літератури:

1. Давыдов Г.П., Обухов В.М. Правовое воспитание в системе работы школы. – М.: Педагогика, 1976. – 48 с.
2. Мурадян Э.М. Правовое воспитание учащихся / Под ред. А.В. Мицкевича, В.М. Обухова. – М.: Просвещение, 1982. – 223 с.
3. Павлов А.С. Правовое воспитание / А.С. Павлов. – М.: Сов. Россия, 1972. – 270 с.
4. Правовое воспитание и социальная активность населения. – К.: Наукова думка, 1979. – 327 с.
5. Правовое воспитание старшекласників : методические рекомендации. – Мн., 1985. – 50 с.
6. Татаринцева Е.В. Правовое воспитание (методология и методика) : метод. пособие. – М.: Высшая школа, 1990. – 175 с.
7. Тарас А.Е. Правовое воспитание старшекласників. – Минск: Народная асвета, 1988. – 72 с.
8. Ткачова Н. Виховання правових переконань у молоді / Н. Ткачова // Педагог професійної школи : зб. наук. праць / редкол. : Н. Нічкало, І. Зязюн, О. Щербак та ін. – К.: Наук. світ, 2004. – Випуск VI. – С. 66-75.
9. Требін М. Місце та роль правового виховання в процесі формування правової культури громадян України / М. Требін // Освіта і Управління. – К., 2010. – Т. 13. – № 2-3. – С. 92-106.
10. Фіцула М. Педагогіка : навч. посіб. [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. Фіцула. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – 544 с.

Кащук М.Г.

Львовский государственный университет внутренних дел

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЗАДАЧ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ СТАРШЕКЛАСНИКОВ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА

Аннотация

В статье выделены основные принципы реализации задач правового воспитания старшекласників во второй половине XX века, а именно принципы партийности, научности, достоверности, связи правовой информации с ее практической реализацией в повседневной жизни, дифференциации и индивидуализации, педагогического оптимизма. Обосновано их важность в формировании правовой культуры и правового сознания старшекласників. Рассматривается школа как один из важнейших социальных институтов для формирования правомерного поведения личности. Приведен ряд факторов, направленных на необходимость правового воспитания молодого поколения в духе уважения к закону. Особое внимание уделено такой форме правовоспитательных мероприятий как лекция и ее особенностям.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовое сознание, правовая культура, принципы правового воспитания, старшекласники.

Kashchuk M.H.

Lviv State University of Internal Affairs

THE MAIN PRINCIPLES OF REALIZING LEGAL EDUCATION TASKS OF SENIOR PUPILS IN THE SECOND HALF OF XX CENTURY

Summary

The basic principles of realizing the legal education tasks of senior pupils in the second half of the XXth century, namely the party principle, the principles of scientific quality, truth, connection of legal information with its implementation in everyday life, differentiation and individualization, pedagogical optimism are singled out. Their importance in forming the senior pupils' legal culture and legal consciousness is grounded. The school is considered as one of the most important social institutions of forming the individual legal behavior. The set of factors aimed at the need for legal education of the younger generation with respect for law is given. A special attention is paid to such form of legal and educational activities as lecture and its features.

Keywords: legal education, legal consciousness, legal culture, principles of legal education, senior students.